

دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهر
مجله علمی- پژوهشی فضای جغرافیایی

سال نهم، شماره‌ی ۲۸
زمستان ۱۳۸۸، صفحات ۱۲۵-۱۲۷

اکبر کیانی^۱
سلیمان میرزاپور^۲

بررسی افتراق فضایی- مکانی شهر و روستا در ابعاد سرمایه اجتماعی «مطالعه موردی شهرستان خرم آباد»

تاریخ دریافت مقاله: ۸۸/۰۲/۲۲ تاریخ پذیرش مقاله: ۸۸/۰۵/۱۹

چکیده

سرمایه اجتماعی یکی از عوامل تاثیرگذار بر ابعاد گوناگون زندگی انسان است و تاثیرات زیادی بر بنیان‌های علمی و اجرایی توسعه در نواحی شهری و روستایی می‌گذارد. میزان و چگونگی سرمایه اجتماعی در مکان‌های مختلف تفاوت‌های متعددی دارد. هدف این پژوهش در گام نخست تعیین میزان سرمایه اجتماعی در سطح شهر و روستاهای اطراف خرم آباد و در مرحله بعدی، بررسی تفاوت‌های سرمایه اجتماعی بین این شهر و روستاهای اطراف آن است، زیرا با شناخت سرمایه اجتماعی شهر و روستا و درک تفاوت‌های آنها، مدیریت و برنامه‌ریزی شهری، روستایی و به طور کلی ناحیه‌ای بهتر، دقیق‌تر و واقعی‌تر انجام می‌شود، روش

۱- استادیار گروه جغرافیای دانشگاه زابل.

۲- دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه زابل.

گردآوری مطالب در این تحقیق مبتنی بر اسنادی- کتابخانه‌ای و نیز تکمیل پرسشنامه بوده که در این راستا تعدادی پرسشنامه در بین محلات مختلف شهر خرم آباد و نیز تعداد ۹ روستای این شهرستان که تصادفی انتخاب شده‌اند، توزیع شده و با استفاده از نرم افزار SPSS و سیستم اطلاعات جغرافیایی، خروجی‌ها و تحلیل‌های متناسب ارائه شده است. نتایج نشان می‌دهد بین شهر و روستا از نظر سرمایه اجتماعی تفاوت‌هایی وجود دارد که قابل تامل می‌باشد. در تحقیق حاضر تفاوت‌های شهر و روستا از نظر سرمایه اجتماعی در ابعاد مختلف، به شرح زیر بوده است:

۱: از نظر اعتماد عمومی، شکاف زیادی بین شهر و روستاهای اطراف خرم آباد وجود دارد. در حالی که از نظر اعتماد رسمی، تفاوت چندانی بین شهر و روستاهای شهرستان خرم آباد نبوده است.

۲: میزان مشارکت غیر رسمی روستاییان خیلی بیشتر از افراد شهری بوده است. از نظر مشارکت رسمی نیز، روستاییان شهرستان خرم آباد از مشارکت بیشتری نسبت به شهروندان خرم آبادی برخوردار بوده‌اند.

کلید واژه‌ها: تفاوت‌های فضایی- مکانی، شهر، روستا، سرمایه اجتماعی، شهرستان خرم آباد

مقدمه

توسعه یک منطقه تنها با تکیه بر منابع طبیعی مقدور نیست، بلکه یکی از موارد لازم و اساسی دیگر سرمایه انسانی (یا سرمایه اجتماعی) است. سرمایه اجتماعی یک شهر و یا یک روستا بیان‌کننده بخشی از پتانسیل‌های انسانی آن شهر و روستا است و برای هرگونه برنامه‌ریزی به منظور توسعه لازم است که سرمایه اجتماعی آن منطقه نیز مورد بررسی همه جانبه قرار گیرد. سرمایه اجتماعی را شاید بتوان در یک نگاه وسیع و در سطح کلان مجموعه‌ای از فضیلت‌های اخلاقی و مناسبات اجتماعی همساز با تحولات توسعه‌ای دانست که هم تحت تاثیر عملکرد

اقتصادی و هم تحت تاثیر عملکرد سیاسی و ساخت قدرت و حکمرانی متناسب با آن است و در عین حال بر این دو تاثیر می گذارد (دینی ترکمانی، ۱۳۸۵، ۲۳).

شهرستان خرم آباد به عنوان نقطه ثقل جمعیتی استان لرستان و نیز مقصد بسیاری از مهاجرت های داخل استانی، از ابعاد گوناگون بر توسعه و یا عدم توسعه استان لرستان تاثیر گذار است و در این راستا نیاز به مطالعات اجتماعی، فرهنگی و جغرافیایی بسیاری دارد تا فرصت ها و تهدیدهای توسعه این شهرستان شناخته شود. از آنجا که سرمایه اجتماعی یکی از عوامل جدی و تاثیرگذار بر توسعه جوامع است و نیز وضعیت خاص اجتماعی و فرهنگی شهرستان خرم آباد، انجام تحقیق حاضر از هر جهت لازم و ضروری می نماید.

هدف این پژوهش در گام نخست تعیین میزان سرمایه اجتماعی در سطح شهر و روستاهای اطراف خرم آباد و در مرحله بعدی، بررسی تفاوت های این مقوله، بین شهر خرم آباد و روستاهای اطراف آن است.

در همین راستا، فرضیه های تحقیق نیز به شرح زیر مطرح گردیده است:

- ۱: به نظر می رسد بین شهر و روستا از لحاظ سرمایه اجتماعی تفاوت هایی وجود دارد.
- ۲: سرمایه اجتماعی در روستاها نسبت به شهرها از میزان بیشتری برخوردار است.

پیشینه تحقیق

سرمایه اجتماعی^۱ به عنوان روابطی که افراد با هم ایجاد می کنند در دهه ۱۹۹۰ مفهوم مهمی شد و در رشته های علوم اجتماعی مورد توجه قرار گرفت (فقیهی و فیضی، ۱۳۸۰، ۵)، اما مفهوم سرمایه اجتماعی را نخستین بار شخصی به نام هنیفان^۲ در سال ۱۹۲۰، به کار برد (بهزاد، ۱۳۸۱، ۶۴). پس از آن در اثر کلاسیک جین جیکوب^۳ در ۱۹۶۱ با عنوان (مرگ و زندگی در شهرهای بزرگ آمریکایی) به کار رفته است، در آن اثر جیکوب توضیح داده که شبکه های اجتماعی فشرده در محدوده های حومه قدیمی و مختلط شهری، صورتی از سرمایه

1- Social Capital

2- Hani Fan

3- Jane Jacob

اجتماعی را تشکیل می‌دهند و در ارتباط با حفظ نظافت، عدم وجود جرم و جنایت خیابانی و دیگر تصمیمات در مورد بهبود کیفیت زندگی، در مقایسه با عوامل نهادهای رسمی مانند نیروی حفاظتی پلیس و نیروی انتظامی، مسوولیت بیشتری از خود نشان می‌دهند (سعادت، ۱۳۸۵، ۳۸).

هر چند ریشه بحث سرمایه اجتماعی را می‌توان در کارهای جامعه‌شناسان قرن نوزدهم، یعنی دورکیم، وبر، مارکس و زیمل پیدا کرد، اما در دهه ۱۹۹۰ سرمایه اجتماعی به مثابه یک مفهوم به حوزه ادبیات مرتبط با توسعه وارد شد (ماجدی و لهاسایی‌زاده، ۱۳۸۵، ۹۱).

هر کدام از محققان برای سرمایه اجتماعی و سنجش آن در جوامع مختلف، مولفه‌های گوناگونی را در درون جامعه مورد توجه قرار داده‌اند، از جمله جی گرزانی^۱ مشارکت شهری و دسترسی به شبکه‌های اجتماعی را از عوامل تعیین کننده سرمایه اجتماعی می‌داند (Gerxhani, 2008, 157) همچنین کریستین استفانز^۲ بهداشت جوامع را یکی از عوامل مهم در وضعیت سرمایه اجتماعی دانسته است (Stephans, 2007, 1174).

عده‌ای نیز چهار عامل اصلی اعتماد عمومی، اعتماد نهادی، آگاهی و مشارکت رسمی و آگاهی و مشارکت غیر رسمی (خیریه‌ای- مذهبی و همیارانه) را به عنوان مؤلفه‌های اساسی سرمایه اجتماعی ذکر نموده‌اند (ناطق پور و فیروزآبادی، ۱۳۸۴، ۴۹). سرمایه اجتماعی خصوصاً در سال‌های اخیر از ابعاد مختلف مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است. از لحاظ اجتماعی، توسعه اجتماعی به عنوان عاملی برای موفقیت در برنامه‌های رفاه اجتماعی مورد بحث قرار می‌گیرد و به همین دلیل نیز امروزه در بررسی و تدوین شاخص‌های اجتماعی و توسعه توسط سازمان‌های معتبر جهانی جایگاه خاصی را به خود اختصاص داده است (شریفیان، ۱۳۸۰، ۳۸)، همچنین نقش سرمایه اجتماعی در مشارکت اجتماعی (موسوی، ۱۳۸۵، ۶۷)، رضایت از کیفیت زندگی، اثبات شده است (ماجدی و لهاسایی‌زاده، ۱۳۸۵، ۹۱). علاوه بر این تاثیر

1- J. Gerxhani
2- Christine Stephens

سرمایه اجتماعی در میزان وقوع جرم در سطوح کلان و خرد نیز اثبات شده است (جبللی و مبارکی، ۱۳۸۴، ۵۹).

در بعضی جوامع نیز پایین بودن سطح سرمایه اجتماعی باعث گرایش مردم به سمت مشروبات الکلی شده است (Lindstrom, 2007, 266).

از لحاظ اقتصادی نیز تاثیرات سرمایه اجتماعی بر اقتصاد جوامع قابل بررسی است، به طوری که در مجموع پژوهش‌هایی که در مورد تاثیرات اقتصادی سرمایه اجتماعی انجام شده، تاثیر سرمایه اجتماعی بر رشد اقتصادی (رحمانی و امیری، ۱۳۸۶، ۲۷)، نقش سرمایه اجتماعی در تشکلهای تولیدی (ازکیا و فیروز آبادی، ۱۳۸۳، ۴۹)، تاثیر سرمایه اجتماعی بر تشدید و تحلیل همکاری‌ها در بین اعضای تعاونی تولید (احمدی و دیگران، ۱۳۸۵)، نقش سرمایه اجتماعی در تشکیل سرمایه انسانی (سوری و مهرگان، ۱۳۸۴، ۲۰۷) و در بسیاری تحقیق‌های مشابه دیگر نیز تاثیر سرمایه اجتماعی بر فقر به اثبات رسیده است (NPC, 2006).

هر چند در مورد سرمایه اجتماعی در شهرها و روستاها تحقیقات زیادی انجام شده، اما شهر و روستا هر کدام به طور جداگانه مورد بررسی قرار گرفته‌اند. سرمایه اجتماعی در برنامه ریزی و مدیریت شهرها از جایگاه مناسبی برخوردار است، به طوری که وضعیت مطلوب سرمایه اجتماعی رابطه مستقیم و مثبتی با توسعه مناطق شهری دارد، و این موضوع در یک پژوهش در همین راستا، در شهر تهران ثابت شده است (فیروزآبادی و جاجرمی، ۱۳۸۵، ۹۳). همچنین در پژوهشی دیگر توسط براندامورفی^۱ و هالی دالن^۲ نقش سرمایه اجتماعی در مدیریت بحران نیز اثبات شده است (مورفی و دالن، ۲۰۰۳، ۴۳) که نشان دهنده تنوع ابعاد و نقش سرمایه اجتماعی در برنامه ریزی شهری و روستایی می باشد.

در زمینه تاثیر سرمایه اجتماعی بر توسعه و پیشرفت روستاها جای هیچ شکی نیست و اجتماع روستایی نیز چون هر اجتماع دیگر در قالب اعتماد و مشارکت بهتر و بیشتر پیشرفت می کند.

1- Murphy Brenda

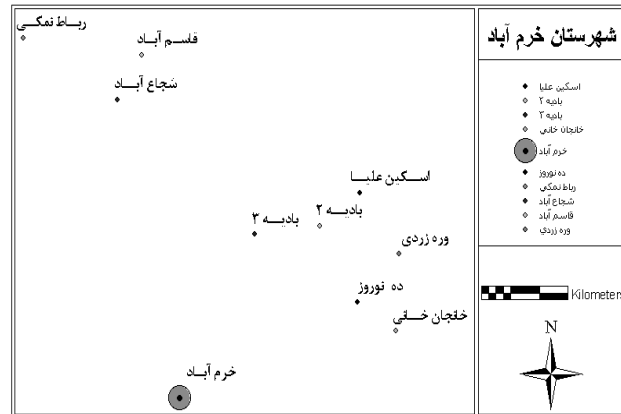
2- Dolan Holly

پژوهش‌های متعدد توسعه روستایی نشان داده که نهادهای اجتماعی، سرمایه اجتماعی را پدید می‌آورند و دستیابی به هدف‌هایی را که نبود آنها غیر ممکن و یا پر هزینه بود، ممکن و تسهیل می‌کند (کلمن، ۱۳۷۷، از قول فیروزجایی و دیگران، ۱۳۸۵). در پژوهشی دیگر که در سطح روستاهای استان فارس انجام گرفته، ثابت شده که سرمایه اجتماعی بالا، به سطح بالای رضایت از کیفیت زندگی انجامیده است (ماجدی و لهاسایی‌زاده، ۱۳۸۴). نقش مشارکت، اعتماد و در کل سرمایه اجتماعی تا به آنجاست که در نظام‌های بهره‌برداری عشیره‌ای که حس اعتماد در میان اعضای بیت، هنجارهای معامله متقابل در بین اعضا و اعتماد، اطاعت و احترام رهبران محلی نقش مثبت و تاثیرگذاری بر واحد تولیدی بیت در ابعاد تصمیم‌گیری بهتر، اعمال مدیریت تولید به نحو مطلوب و افزایش میزان مشارکت‌های تولیدی داشته است (ازکیا و فیروز آبادی، ۱۳۸۳، ۴۹). بر اساس بررسی‌های انجام شده در خصوص پیشینه تحقیق مشخص می‌شود که در ابعاد و ابعاد و حوزه‌های مختلف سرمایه اجتماعی در نواحی روستایی و شهری فعالیت‌های علمی متنوعی انجام شده، اما در خصوص بررسی تفاوت‌های مکانی- فضایی سرمایه اجتماعی در سطح شهرستان و مقایسه نواحی روستایی با شهری نیاز به بررسی‌های علمی جدید می‌باشد که در قسمت زیر مطالعه موردی تحقیق در راستای کاستی‌های موجود انجام شده است.

مواد و روش‌ها

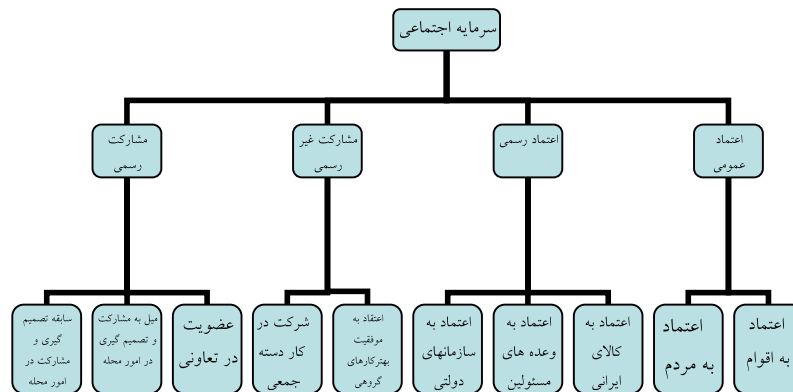
شهرستان خرم‌آباد وسیع‌ترین و پر جمعیت‌ترین شهرستان استان لرستان می‌باشد که در این تحقیق شهر خرم‌آباد و تعداد ۹ روستای این شهرستان مورد مطالعه و بررسی قرار گرفته است. (شکل شماره ۱) در این تحقیق سرمایه اجتماعی در چهار بخش، اعتماد عمومی، اعتماد رسمی، مشارکت غیر رسمی و مشارکت رسمی مورد بحث و بررسی قرار گرفته است (شکل ۲). بعد از انتخاب مکان‌های شهری و روستایی به طور تصادفی و بر حسب درصد و میزان جمعیت تعداد پرسشنامه‌های مورد نیاز به منظور جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات تکمیل گردیده است، در این تحقیق میزان ۲۰۰ عدد پرسشنامه در سطح شهر خرم‌آباد و ۱۸۰ عدد

پرسشنامه دیگر نیز در سطح ۹ روستای شهرستان خرم آباد که به طور تصادفی انتخاب شده بودند، توزیع گردیده که افراد به طور تصادفی انتخاب و مورد سوال قرار گرفته‌اند.

شکل (۱)، موقعیت شهر خرم آباد و روستاهای مورد مطالعه

به منظور تبیین بیشتر موضوع و انطباق آن با فعالیت های پیمایشی، در این تحقیق چهار بخش محتوی پرسشنامه‌ها در شکل ۲ به صورت مدل مفهومی سرمایه اجتماعی مطرح شده است.

شکل (۲)، مدل مفهومی سرمایه اجتماعی شهرستان خرم آباد.

همانطور که مطرح شد و بر اساس مدل مفهومی (شکل ۲)، در این تحقیق سرمایه اجتماعی در شهرستان خرم آباد، در ابعاد زیر مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

بحث

اعتماد عمومی

در تحقیق حاضر اعتماد عمومی از دو لحاظ، اعتماد به اقوام و اعتماد به مردم در سطح شهر و روستاهای اطراف خرم آباد بررسی شده که نتایج حاصل از آن در جدول ۱ قابل مشاهده است.

جدول (۱)، میزان اعتماد عمومی مردم در سطح شهرستان خرم آباد.

مکان	اعتماد به اقوام			اعتماد به مردم		
	درصدتجمعی	درصد	مقدار	درصدتجمعی	درصد	مقدار
شهر	۲۳,۵	۲۳,۵	خیلی زیاد	۵	۵	خیلی زیاد
	۷۷	۵۳,۵	کم و بیش	۴۹,۵	۵۴,۵	کم و بیش
	۹۲	۱۵	کم	۳۴,۵	۸۹	کم
	۱۰۰	۸	اصلا	۱۱	۱۰۰	اصلا
روستا	۵۴,۴	۵۴,۴	خیلی زیاد	۴,۴	۴,۴	خیلی زیاد
	۸۷,۸	۳۳,۳	کم و بیش	۳۴,۵	۸۹	کم
	۹۸,۷	۱۰	کم	۱۱	۱۰۰	اصلا
	۱۰۰	۲,۲	اصلا	۴,۴	۴,۴	خیلی زیاد

اعتماد به اقوام

همانگونه که در جدول ۱ قابل مشاهده است، شکاف زیادی بین شهر و روستاهای اطراف خرم آباد از لحاظ برخورداری از اعتماد عمومی وجود دارد، در حالی که ۵۴,۴٪ افراد روستاها اعتماد خیلی زیادی به اقوام خود داشته‌اند، این رقم در سطح شهر خرم آباد ۲۳,۵٪ بوده است. ۳۳,۵٪ افراد پاسخگوی روستایی کم و بیش به اقوام خود اعتماد داشته‌اند و ۱۰٪ افراد نسبت به اقوام کم اعتماد و ۲,۲٪ افراد نیز اعتمادی به اقوام نداشته‌اند، در سطح شهر خرم آباد نیز

۳۳,۳٪ افراد کم و بیش به اقوام خود اعتماد داشته‌اند، ۱۵٪ افراد نیز نسبت به اقوام خود کم اعتماد و ۸٪ افراد پاسخگو در شهر خرم آباد، هیچگونه اعتمادی به اقوام خود نداشته‌اند. همانطور که از آمار و ارقام پیداست اعتماد به اقوام به عنوان یکی از ابعاد اعتماد عمومی، در بین روستاییان شهرستان خرم آباد بیشتر از این میزان در سطح شهر خرم آباد است.

اعتماد به مردم

همانگونه که از جدول ۱ پیدا است، در بخش اعتماد به مردم، تفاوت چندانی بین شهر خرم آباد و روستاهای اطراف وجود ندارد و حتی در مواردی اعتماد به مردم در شهر خرم آباد اندکی بیشتر از روستاهای اطراف آن است که دلیل آن را می‌بایست در فضای نسبتاً بسته ارتباطات اجتماعی روستا دانست، چرا که بیشتر تعاملات روستاییان با یکدیگر است و با مردم بیگانه کمتر از شهرها برخورد دارند. بر اساس داده‌های جدول ۱، ۵٪ افراد پاسخگو در شهر خرم آباد، اعتماد خیلی زیادی نسبت به کل مردم داشته‌اند و همین مقدار در روستاهای اطراف شهر خرم آباد ۴,۴٪ می‌باشد که اندکی کمتر از شهر خرم آباد است. لازم به ذکر است که ۴۹,۵٪ افراد پاسخگو در شهر خرم آباد، کم و بیش به مردم اعتماد داشته‌اند که همین مقدار در روستاهای اطراف اندکی بیش از شهر و ۵۴,۴٪ بوده است.

۳۴,۵٪ افراد پاسخگو در شهر خیلی کم به مردم اعتماد داشته‌اند، همین مقدار در روستاهای اطراف شهر خرم آباد ۳۱,۱٪ است، بر همین اساس ۱۱٪ افراد شهری هیچگونه اعتمادی به مردم نداشته‌اند و این مقدار در روستاها ۱۰٪ بوده است.

اعتماد رسمی

در این تحقیق اعتماد رسمی از سه بعد، اعتماد به کالای ایرانی، اعتماد به وعده‌های مسوولان و اعتماد به سازمان های دولتی، مورد بررسی قرار گرفته که نتایج حاصل از این بررسی در جدول ۳ قابل مشاهده است.

جدول (۲)، میزان اعتماد رسمی مردم در شهرستان خرم آباد.

مکان	اعتماد به کالای داخلی			اعتماد به وعده‌های مسوولان			اعتماد به سازمان‌های دولتی		
	درصد تجمعی	درصد	مقدار	درصد تجمعی	درصد	مقدار	درصد تجمعی	درصد	مقدار
شهر	۱۲,۵	۱۲,۵	خیلی زیاد	۱	۱	خیلی زیاد	۱	۱	خیلی زیاد
	۴۱	۲۸,۵	کم و بیش	۸	۷	کم و بیش	۲۱,۵	۲۲,۵	کم و بیش
	۸۰	۳۹	کم	۳۶,۵	۲۸,۵	کم	۳۹	۶۱,۵	کم
روستا	۱۱,۱	۱۱,۱	خیلی زیاد	۰	۰	خیلی زیاد	۰	۰	خیلی زیاد
	۲۸,۹	۱۷,۸	کم و بیش	۲,۲	۲,۲	کم و بیش	۷,۸	۸	کم و بیش
	۴۵,۶	۱۶,۷	کم	۲۳,۲	۲۱,۱	کم	۲۹,۴	۳۳,۳	کم

اعتماد به کالای داخلی

اعتماد به کالای داخلی را می‌توان به عنوان یکی از مولفه‌های اعتماد رسمی برشمرد. در این تحقیق نیز اعتماد به کالای داخلی به عنوان یکی از مصادیق اعتماد رسمی و به تبع آن سرمایه اجتماعی، مورد بررسی قرار گرفته است.

بر اساس داده‌های جدول ۲، ۱۲,۵٪ افراد پاسخگو در شهر خرم آباد به طور خیلی زیادی به کالای داخلی اعتماد داشته‌اند و همین مقدار در میان پاسخگویان روستا ۱۱,۱ درصد است. ۲۸,۵٪ افراد شهری کم و بیش به کالای داخلی و ۱۸,۷٪ افراد روستایی نیز کم و بیش به کالای داخلی اعتماد داشته‌اند. در این بین ۳۹٪ افراد شهری و ۱۶,۷٪ افراد روستایی نسبت به کالای داخلی کم اعتماد بوده و ۲۰٪ افراد شهری، ۵۴,۴ درصد افراد روستایی اعتمادی به کالای داخلی نداشته‌اند. همانطور که از آمار پیداست، درصد زیادی از افراد روستایی نسبت به کالای داخلی بی‌اعتماد بوده‌اند و این مقدار در افراد شهری ۲۰٪ است که به نسبت کمتر از مقدار مشابه آن در روستا است. نتیجه اینکه مردم شهری اعتماد بیشتری به کالای داخلی داشته‌اند.

اعتماد به وعده‌های مسوولان

در تحقیق حاضر، یکی دیگر از مصادیق اعتماد رسمی و سرمایه اجتماعی، اعتماد به وعده‌های مسوولان استانی بوده که مورد بررسی و پژوهش قرار گرفته و نتایج آن در جدول ۲ قابل مشاهده است.

بر اساس جدول مذکور، ۱٪ افراد پاسخگوی شهر خرم آباد، به طور زیاد به وعده‌های مسوولان استان اعتماد داشته‌اند و در روستاهای اطراف شهر خرم آباد نیز این مقدار ۰٪ بوده است. همچنین ۷٪ افراد شهری و ۲،۲٪ افراد روستایی کم و بیش به وعده‌های مسوولان استانی اعتماد داشته‌اند. ۲۸،۵٪ افراد شهری و ۲۱،۱٪ افراد روستایی نسبت به وعده‌های مسوولان استانی کم اعتماد بوده‌اند.

اعتماد به سازمان‌های دولتی محلی

بر اساس داده‌های جدول ۲، ۱٪ افراد شهری، تا حد خیلی زیاد به سازمان‌های دولتی محلی اعتماد داشته‌اند و این مقدار در بین افراد روستایی ۰٪ می باشد، همچنین ۲۱،۵٪ افراد شهری و ۷،۸٪ افراد روستایی نیز کم و بیش به سازمان‌های دولتی محلی اعتماد داشته‌اند. میزان ۳۹٪ افراد شهری و ۲۹،۴٪ افراد روستایی نیز به سازمان‌های دولتی محلی اعتماد کمی داشته‌اند. اعتماد مردم شهر خرم آباد به سازمان‌های دولتی محلی بیش از اعتماد روستاییان اطراف شهر خرم آباد به سازمان‌های دولتی است.

مشارکت غیر رسمی

یکی دیگر از مولفه‌های قابل سنجش در بحث سرمایه اجتماعی، مشارکت غیر رسمی می باشد که در این تحقیق مورد بررسی قرار گرفته است. برای بررسی مشارکت غیر رسمی و تعیین میزان آن در شهر و روستاهای مورد مطالعه، دو فاکتور، سابقه شرکت در کار دسته جمعی و اعتقاد به موفقیت در کار دسته جمعی مورد توجه و بررسی قرار گرفته می باشد که حاصل این بررسی‌ها در جدول ۳ قابل مشاهده است.

سابقه شرکت در فعالیتهای دسته جمعی

یکی از فاکتورهای اساسی در بحث مشارکت غیر رسمی و به تبع آن سرمایه اجتماعی، سابقه شرکت افراد در فعالیتهای دسته جمعی می باشد.

بر اساس داده‌های جدول ۳، ۱۶٪ افراد در شهر خرم آباد و ۵۶،۷٪ افراد روستایی تا حد زیادی در فعالیتهای دسته جمعی شرکت داشته‌اند و ۳۷٪ افراد شهری و ۳۱،۱٪ افراد روستایی اظهار نموده‌اند که کم و بیش در فعالیتهای دسته جمعی شرکت داشته‌اند، همچنین ۱۷،۵٪ افراد در شهر خرم آباد و ۱۰٪ افراد روستاهای مورد تحقیق، در فعالیتهای دسته جمعی کم حضور داشته‌اند، در ادامه اینکه ۲۹،۵٪ افراد شهری و ۲،۲٪ افراد روستایی هیچگونه مشارکتی در فعالیتهای دسته جمعی نداشته‌اند. همانگونه که از آمار و ارقام بالا مشهود است، میزان مشارکت در فعالیتهای دسته جمعی روستاییان خیلی بیشتر از افراد شهری است.

جدول (۳)، میزان مشارکت غیر رسمی مردم در شهرستان خرم آباد.

مکان	سابقه شرکت در فعالیتهای دسته جمعی			اعتقاد به موفقیت در کار دسته جمعی		
	درصدتجمعی	درصد	مقدار	درصدتجمعی	درصد	مقدار
شهر	۱۶	۱۶	خیلی زیاد	۵۱،۵	۵۱،۵	خیلی زیاد
	۵۳	۳۷	کم و بیش	۳۵،۵	۸۷	کم و بیش
	۷۰،۵	۱۷،۵	کم	۷	۹۴	کم
	۱۰۰	۲۹،۵	اصلا	۶	۱۰۰	اصلا
روستا	۵۶،۷	۵۶،۷	خیلی زیاد	۹۶،۷	۹۶،۷	خیلی زیاد
	۸۷،۸	۳۱،۱	کم و بیش	۲،۲	۹۸،۹	کم و بیش
	۹۸،۸	۱۰	کم	۱،۱	۱۰۰	کم
	۱۰۰	۲،۲	اصلا	۰		اصلا

اعتقاد به موفقیت در فعالیت‌های دسته جمعی

اعتقاد به موفقیت بیشتر در کارهای دسته جمعی به عنوان عاملی بالقوه در سرمایه اجتماعی تا حدود زیادی می‌تواند نقش ایفا کند، چرا که بسیاری از افراد اعتماد کافی به موفقیت در کارهای دسته جمعی داشته‌اند، اما برای آنها این موقعیت ایجاد نشده است.

بر اساس جدول ۳، ۵۱٫۵٪ افراد مورد تحقیق در شهر خرم آباد و ۹۶٫۷٪ افراد در روستاهای اطراف شهر خرم آباد، تا حد خیلی زیادی به موفقیت بیشتر در کارهای دسته جمعی اعتقاد داشته‌اند که آمار مربوط به افراد روستایی (۹۶٫۷٪) قابل تامل است، همچنین ۳۵٫۵٪ افراد شهری و ۲٫۲٪ افراد روستایی کم و بیش به موفقیت بیشتر در کارهای دسته جمعی اعتقاد داشته‌اند.

بنابر آمار بالا ۷٪ افراد شهری و ۱٫۱٪ افراد روستایی نسبت به موفقیت بیشتر کار دسته جمعی، بی‌اعتماد بوده‌اند، و نیز ۶٪ افراد در شهر خرم آباد هیچگونه اعتماد و اعتقادی به موفقیت بیشتر در کارهای دسته جمعی نداشته‌اند، اما در میان روستاییان هیچ فردی موفقیت بیشتر در کارهای دسته جمعی را انکار نکرده است.

مشارکت رسمی

مشارکت رسمی یکی از عوامل مهم در توسعه مناطق و همچنین عامل تاثیر گذار بر سرمایه اجتماعی می‌باشد. در این تحقیق هرگونه مشارکت و تصمیم‌گیری در امور شهر، روستا و محله و نیز عضویت افراد در شرکت‌های تعاونی، مشارکت رسمی قلمداد شده است. همچنین اعلام آمادگی افراد برای مشارکت و تصمیم‌گیری نیز به مثابه مشارکت رسمی بوده، زیرا بسیاری از افرادی که آمادگی برای هرگونه مشارکت و تصمیم‌گیری در امور محله خود بوده‌اند، چنین عنوان کرده‌اند که تاکنون موقعیتی برای تصمیم‌گیری و فعالیت آنها در محله پیش نیامده است.

همانگونه که گفته شد، سابقه تصمیم‌گیری و فعالیت در امور محله، شهر و روستا، آمادگی افراد برای مشارکت و تصمیم‌گیری در امور مربوط به شهر و روستای خود و عضویت در

شرکت‌های تعاونی از مولفه‌های بررسی مشارکت رسمی در این تحقیق بوده‌اند که نتایج این بررسی‌ها در جدول ۴ قابل مشاهده است.

جدول (۴)، میزان مشارکت رسمی مردم شهرستان خرم آباد.

مکان	سابقه تصمیم‌گیری در محله			میل به مشارکت در امور محله		
	درصد تجمعی	درصد	مقدار	درصد تجمعی	درصد	مقدار
شهر	۵,۵	۵,۵	خیلی زیاد	۶۴	۶۴	خیلی زیاد
	۴۳	۳۷,۵	کم و بیش	۲۹	۹۳	کم و بیش
	۷۱,۵	۲۸,۵	کم	۳	۹۶	کم
	۱۰۰	۲۸,۵	اصلا	۴	۱۰۰	اصلا
روستا	۱۷,۸	۱۷,۸	خیلی زیاد	۹۱,۱	۹۱,۱	خیلی زیاد
	۳۵,۶	۱۷,۸	کم و بیش	۷,۸	۹۸,۹	کم و بیش
	۵۱,۱	۱۵,۶	کم	۱,۱	۱۰۰	کم
	۱۰۰	۴۸,۹	اصلا	۰	۰	اصلا

تصمیم‌گیری

تعداد ۵,۵٪ افراد مورد سوال در شهر خرم آباد تا حد خیلی زیادی در امور شهر و محله خود فعالیت و تصمیم‌گیری نموده‌اند، این رقم در روستاهای اطراف شهر خرم آباد بیش از ۳ برابر، یعنی ۱۷,۸٪ بوده است. همچنین ۳۷,۵٪ افراد شهری و ۱۷,۸٪ درصد افراد روستایی نیز کم و بیش در امور محله خود فعالیت و تصمیم‌گیری نموده‌اند که در این مورد افراد شهری آمار بالاتری نسبت به روستاییان داشته‌اند. ۲۸,۵٪ افراد شهری و ۱۵,۶٪ افراد روستایی نیز خیلی کم در امور محل خود مشارکت و ۲۸,۵٪ افراد شهری و ۴۸,۹٪ افراد روستایی نیز هیچگونه مشارکتی در امور محل، شهر و روستای خود نداشته‌اند.

میل به مشارکت و تصمیم گیری

در بین افراد پاسخگو به پرسشنامه‌ها در شهر خرم آباد ۶۴٪ افراد اظهار نموده‌اند که تا حد خیلی زیادی مایل به فعالیت و تصمیم گیری در امور شهر و محل خود هستند و در روستاهای اطراف شهر خرم آباد نیز این رقم به ۹۱٫۱٪ می‌رسد. همچنین ۲۹٪ افراد شهری و ۷٫۸٪ افراد روستایی مورد تحقیق کم و بیش مایل به مشارکت و تصمیم گیری در امور شهر، روستا و محل خود بوده‌اند. بنابر آمار ۳٪ افراد شهری و ۱٫۱٪ افراد روستایی تا حد کمی مایل به مشارکت بوده‌اند و ۴٪ افراد شهری نیز حاضر به مشارکت نبوده‌اند، این مقدار در روستاهای مورد تحقیق ۰٪ بوده است.

با توجه به آمار و داده‌های ذکر شده میل به مشارکت و تصمیم گیری در امور محله در میان روستاییان بیش از افراد شهری بوده است.

عضویت در تعاونی

عضویت در تعاونی به عنوان یکی دیگر از مولفه‌های مشارکت رسمی، در این تحقیق مورد پژوهش و بررسی قرار گرفته که حاصل آن در جدول شماره ۵ قابل مشاهده است.

جدول (۵). میزان عضویت در تعاونی‌های تولید در سطح شهرستان خرم آباد.

عضویت در تعاونی‌ها			مکان
سال‌های عضویت در تعاونی	درصد	درصدتجمعی	
بیش از ۱۰ سال	۲	۲	شهر خرم آباد
۵ تا ۱۰ سال	۸	۱۰	
کمتر از ۵ سال	۰	۱۰	
عضو نیستم	۹۰٪	۱۰۰	روستاهای
بیش از ۱۰ سال	۲٫۲	۲٫۲	شهرستان خرم آباد
۵ تا ۱۰ سال	۱۷٫۸	۲۰	
کمتر از ۵ سال	۳۱٫۱	۵۱٫۱	
عضو نیستم	۴۸٫۹	۱۰۰	

از لحاظ عضویت افراد در تعاونی‌ها چه در شهر و چه در روستا، باید گفت که افراد چندانی در این تعاونی‌ها عضو نشده‌اند، هرچند که افراد روستایی بیش از افراد شهری در تعاونی عضو شده‌اند، بر اساس داده‌های جدول (۴)، ۹۰٪ افراد شهر خرم آباد عضو تعاونی نبوده‌اند و در روستاهای شهرستان خرم آباد نیز این آمار به ۴۸٫۹٪ می‌رسد، بنابراین می‌توان گفت که وضعیت عضویت در شرکت‌های تعاونی در میان روستاییان شهرستان خرم آباد بیش از افراد شهر خرم آباد است.

نتایج

تفاوت‌های شهر و روستا از لحاظ سرمایه اجتماعی

بر اساس آمار جداول ۱ الی ۵ بین شهر خرم آباد و روستاهای این شهرستان، از نظر سرمایه اجتماعی تفاوت‌هایی وجود دارد که قابل تامل می‌باشد. در تحقیق حاضر تفاوت‌های شهر و روستا از نظر سرمایه اجتماعی در ابعاد مختلف، به شرح زیر بوده است:

تفاوت از نظر اعتماد عمومی

الف: اعتماد به اقوام

از نظر اعتماد به اقوام، شکاف زیادی بین شهر و روستاهای اطراف خرم آباد از لحاظ برخورداری از اعتماد عمومی وجود داشته، در حالی که ۵۴٫۴٪ افراد روستاها اعتماد خیلی زیادی به اقوام خود داشته‌اند، این رقم در سطح شهر خرم آباد ۲۳٫۵٪ بوده است.

ب: اعتماد به مردم

در بخش دیگر اعتماد عمومی یعنی اعتماد به مردم، تفاوت چندانی بین شهر خرم آباد و روستاهای اطراف وجود ندارد و حتی در مواردی اعتماد به مردم در شهر خرم آباد اندکی بیشتر از روستاهای اطراف آن بوده که دلیل آن را باید در جو نسبتاً بسته ارتباطات اجتماعی روستا دانست، چرا که بیشتر تعاملات روستاییان با یکدیگر است و با مردم بیگانه کمتر از شهرها برخورد دارند.

تفاوت از نظر اعتماد رسمی

الف: اعتماد به کالای داخلی

از نظر اعتماد به کالای داخلی به عنوان یکی از مولفه‌های اعتماد رسمی، تفاوت چندانی بین شهر و روستاهای شهرستان خرم آباد نبوده است، به طوری که ۱۲,۵٪ افراد پاسنگو در شهر خرم آباد به طور خیلی زیادی به کالای داخلی اعتماد داشته‌اند و همین مقدار در میان پاسنگویان روستایی ۱۱,۱ درصد بوده است.

تفاوت از نظر مشارکت غیر رسمی

الف: سابقه شرکت در فعالیت‌های دسته جمعی

بر اساس داده‌های به دست آمده، ۱۶٪ افراد در شهر خرم آباد و ۵۶,۷٪ افراد روستایی تا حد زیادی در کارهای دسته جمعی شرکت داشته‌اند و همانگونه که از آمار و ارقام مشهود است، میزان مشارکت در کارهای دسته جمعی روستاییان خیلی بیشتر از افراد شهری بوده است.

ب: اعتماد به کارهای دسته جمعی

۵۱,۵٪ افراد مورد تحقیق در شهر خرم آباد و ۹۶,۷٪ افراد در روستاهای اطراف شهر خرم آباد، تا حد خیلی زیادی به موفقیت بیشتر در کارهای دسته جمعی اعتقاد داشته‌اند که آمار مربوط به افراد روستایی (۹۶,۷٪) قابل تامل است، همچنین ۶٪ افراد در شهر خرم آباد هیچگونه اعتماد و اعتقادی به موفقیت بیشتر در کارهای دسته جمعی نداشته‌اند، اما در میان روستاییان هیچ فردی موفقیت بیشتر در کارهای دسته جمعی را انکار نکرده است.

تفاوت از نظر مشارکت رسمی

الف: مشارکت و تصمیم گیری

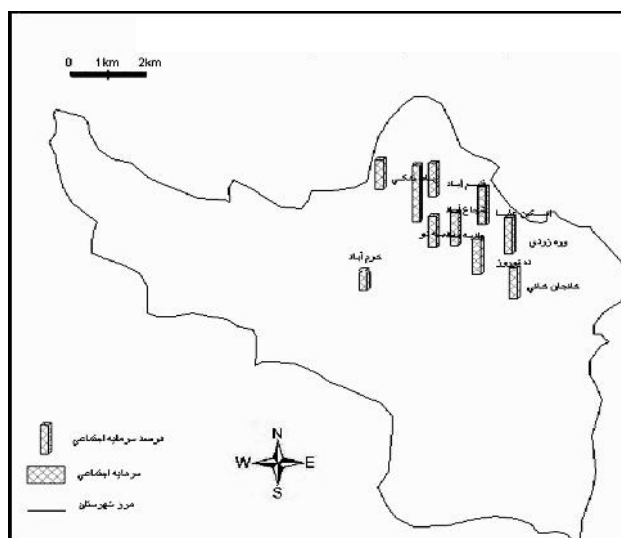
در شهر خرم آباد تعداد ۵,۵٪ افراد مورد سوال تا حد خیلی زیادی در امور شهر و محله خود فعالیت و تصمیم گیری نموده‌اند، این رقم در روستاهای اطراف شهر خرم آباد بیش از ۳ برابر، یعنی ۱۷,۸٪ بوده است. همچنین ۳۷,۵٪ افراد شهری و ۱۷,۸ درصد افراد روستایی نیز کم و بیش در امور محله خود فعالیت و تصمیم گیری نموده‌اند که در مجموع افراد شهری به میزان بیشتری نسبت به روستاییان سابقه مشارکت و تصمیم گیری در امور محل خود را داشته‌اند.

ب: میل به مشارکت و تصمیم‌گیری

مقدار ۶۴٪ افراد در شهر خرم‌آباد اظهار نموده‌اند که تا حد خیلی زیادی میل به فعالیت و تصمیم‌گیری در امور شهر و محل خود بوده‌اند و در روستاهای اطراف شهر خرم‌آباد نیز این رقم ۹۱٫۱٪ بوده است، همچنین ۲۹٪ افراد شهری و ۷٫۸٪ افراد روستایی مورد تحقیق کم و بیش میل به مشارکت و تصمیم‌گیری در امور شهر، روستا و محل خود بوده‌اند. بنابراین می‌توان گفت که میل به مشارکت و تصمیم‌گیری در امور محله در میان روستاییان بیش از افراد شهری بوده است.

ج: عضویت در تعاونی

از لحاظ عضویت افراد در تعاونی‌ها چه در شهر و چه در روستا، افراد چندانی در این تعاونی‌ها عضو نشده‌اند، هرچند که افراد روستایی بیش از افراد شهری در تعاونی عضو شده‌اند، بنابراین می‌توان گفت که وضعیت عضویت در شرکت‌های تعاونی در میان روستاییان شهرستان خرم‌آباد بیش از افراد شهر خرم‌آباد است.

شکل (۳)، تفاوت‌های سرمایه اجتماعی بین شهر خرم‌آباد و روستاهای اطراف.

جدول (۶)، تفاوت های سرمایه اجتماعی در شهرستان خرم آباد.

سرمایه اجتماعی	شهر خرم آباد	روستاهای شهرستان خرم آباد
اعتماد عمومی	۱۴,۲۵	۲۸,۴
اعتماد رسمی	۴,۷	۳,۷
مشارکت غیررسمی	۳۳,۷۵	۷۶,۷
مشارکت رسمی	۸,۸	۵۳,۳

نتیجه گیری

بر اساس شکل ۳ و همچنین جدول ۶ بین شهر خرم آباد و روستاهای این شهرستان از نظر سرمایه اجتماعی تفاوت‌هایی وجود دارد که قابل تامل می باشد، در تحقیق حاضر تفاوت‌های شهر و روستا از نظر سرمایه اجتماعی در ابعاد مختلف، به شرح زیر بوده است:

۱: از نظر اعتماد عمومی، شکاف زیادی بین شهر و روستاهای اطراف خرم آباد عمومی وجود دارد، در حالی که ۲۸,۴٪ افراد روستاها اعتماد عمومی زیادی داشته‌اند، این رقم در سطح شهر خرم آباد ۱۴,۲۵٪ بوده است.

۲: از نظر اعتماد رسمی، تفاوت چندانی بین شهر و روستاهای شهرستان خرم آباد نبوده است، به طوری که ۴,۷٪ افراد پاسخگو در شهر خرم آباد از اعتماد رسمی بالایی برخوردار بوده‌اند، همین مقدار در میان پاسخگویان روستا ۳,۷٪ بوده است.

۳: از نظر مشارکت غیر رسمی، بر اساس داده‌های به دست آمده، ۳۳,۷۵٪ افراد در شهر خرم آباد و ۷۶,۷٪ افراد روستایی تا حد زیادی مشارکت غیر رسمی داشته‌اند و میزان مشارکت غیر رسمی روستاییان خیلی بیشتر از افراد شهری بوده است.

۴: از نظر مشارکت رسمی، در شهر خرم آباد تعداد ۸,۸٪ افراد مورد سوال تا حد خیلی زیادی در امور شهر و محله خود مشارکت رسمی داشته‌اند، این رقم در روستاهای اطراف شهر خرم آباد بیش از ۶ برابر، یعنی ۵۳,۳٪ بوده است.

بر اساس یافته‌های تحقیق، سرمایه اجتماعی در ابعاد مختلف دارای تفاوت‌هایی در سطح شهر خرم آباد و روستاهای این شهرستان می باشد، به طوری که در بخش اعتماد رسمی، شهر خرم آباد اندکی بیش از روستاهای این شهرستان از این مولفه برخوردار بوده و در ابعاد دیگری همچون مشارکت و اعتماد عمومی روستاهای این شهرستان به مقدار بیشتری نسبت به شهر خرم آباد برخوردار بوده‌اند. در نگاهی کلی تر سرمایه اجتماعی در سطح شهر و روستاهای شهرستان خرم آباد از جایگاه مناسبی برخوردار نمی باشد، این گفته در بحث اعتماد رسمی ملموس تر است.

منابع

- ۱- احمدی فیروز چاهی، ع؛ صدیقی، ح؛ محمدی، م، (۱۳۸۵)، «مقایسه مولفه‌های سرمایه اجتماعی کشاورزان عضو و غیر عضو تعاونی‌های تولید روستایی»، *رفاه اجتماعی*، ۶ (۲۳): ۹۳-۱۱۱.
- ۲- اکبری، غ، (۱۳۸۵)، «سرمایه اجتماعی و حکمرانی شهری»، *فصلنامه تحقیقات جغرافیایی*، زمستان ۱۳۸۵.
- ۳- ازکیا، م و فیروزآبادی، س، (۱۳۸۳)، «سرمایه اجتماعی و نقش آن در تشکیل‌های تولیدی (مطالعه موردی حوزه آبریز کرخه)»، *مجله جامعه‌شناسی ایران*، ۵ (۴): ۴۹-۷۹.
- ۴- بهزاد، د، (۱۳۸۴)، «سرمایه اجتماعی بستری برای ارتقای سلامت روان»، *فصلنامه علمی رفاه اجتماعی*، سال دوم، شماره ۶.
- ۵- تاجبخش، ک و ثقفی، م و کوهستانی نژاد، م، «سرمایه اجتماعی و سیاست‌های اجتماعی (بررسی وضعیت سرمایه اجتماعی در ایران امروز)» WWW.SID.IR.
- ۶- توسلی، غ و موسوی، م، (۱۳۸۵)، «مفهوم سرمایه در نظریات کلاسیک و جدید با تاکید بر نظریه‌های سرمایه اجتماعی»، *نامه علوم اجتماعی* ۹۳-۱۱۱: (۲۳) ۶.
- ۷- حاجی پور، خ، (۱۳۸۵)، «برنامه ریزی محله- مبنا رهیافتی کارآمد در ایجاد مدیریت شهری پایدار»، *نشریه هنرهای زیبا*، شماره ۲۶.
- ۸- چلبی، م و مبارکی، م، (۱۳۸۴)، «تحلیل رابطه سرمایه اجتماعی و جرم در سطوح خرد و کلان»، *مجله جامعه‌شناسی ایران*، ۶ (۴): ۵۹-۹۱.
- ۹- فقیهی، ا و فیضی ط، (۱۳۸۰)، «سرمایه اجتماعی: رویکردی نو در سازمان»، *رفاه اجتماعی*، ۱ (۲): ۵-۱۸.
- ۱۰- فیروز آبادی، س و ایمانی جاجرمی، ح، (۱۳۸۵)، «سرمایه اجتماعی و توسعه اقتصادی- اجتماعی در شهر تهران»، *فصلنامه رفاه اجتماعی*، سال ششم، ش ۲۳.

- ۱۱- سعادت، ر، (۱۳۸۵)، «تخمین سطح و توزیع سرمایه اجتماعی استان‌ها»، *فصلنامه رفاه اجتماعی*، سال ششم، شماره ۲۳.
- ۱۲- سوری، ع و مهرگان، ن، (۱۳۸۶)، «نقش سرمایه اجتماعی در تشکیل سرمایه انسانی»، *فصلنامه پژوهش نامه بازرگانی*، شماره ۴۲، ۲۱۹-۲۰۷.
- ۱۳- رحمانی؛ ت و امیری، م، (۱۳۸۶)، «بررسی تاثیر اعتماد بر رشد اقتصادی در استان‌های ایران با روش اقتصادسنجی فضایی»، *تحقیقات اقتصادی*، (۸۷): ۲۳-۵۷.
- ۱۴- دینی ترکمانی، ع، (۱۳۸۵)، «تبیین افول سرمایه اجتماعی»، *فصلنامه رفاه اجتماعی*، سال ششم، شماره ۲۳.
- ۱۵- مورفی، ب و دالن، ه، (۱۳۸۵)، «مدیریت بهران و سرمایه اجتماعی»، ترجمه و تلخیص حمیدرضا محمدی، *فصلنامه رفاه اجتماعی*، سال سوم شماره ۱۱.
- ۱۶- موسوی، م، (۱۳۸۵)، «مشارکت اجتماعی یکی از مولفه‌های سرمایه اجتماعی»، *رفاه اجتماعی*، ۶ (۲۳): ۶۷-۹۲.
- ۱۷- ناطق پور، م و فیروزآبادی، س، (۱۳۸۳)، «سرمایه اجتماعی و عوامل موثر بر شکل‌گیری آن در شهر تهران»، *مجله جامعه‌شناسی ایران*، ۵ (۴): ۴۹-۷۲.
- ۱۸- ناطق پور، م و فیروزآبادی، س، (۱۳۸۲)، «شکل‌گیری سرمایه اجتماعی و فرا تحلیل عوامل موثر بر آن»، *رفاه اجتماعی*، ۳ (۱۱): ۲۴۳-۲۶۲.
- ۱۹- موسوی، م، (۱۳۸۵)، «مشارکت اجتماعی یکی از مولفه‌های سرمایه اجتماعی»، *فصلنامه رفاه اجتماعی* سال ششم، ش ۲۳.
- ۲۰- مرکز آمار ایران، *جمعیت آبادی‌های کشور*، سال ۱۳۸۵.

21. Gerxhani, J, (2008), "Mind the gap, social capital, east and west, comparative economic", *J. Classification Codes*: z13: p36:057: 017.

22. Lindstrom, M, (2008), "Social capital trust and purchase of illegal goods"; A population based studying in southern Sweden, *Sweden Health Policy*, Volume 86, Issues 2-3, May, pages 266-275.
23. National Poverty Center (NPC), (2006), "Lincoln Guillian and Rozlyn Aredd", National Poverty Center Working Paper Series, 06-12, June.
24. Stephens, C, (2008), "Social capital in its place: Using social teory to understand social capital and inequalities in health", *Social Science and Medicine*, Volume 66, Issue5, March, pages 1174-1184